

Sanlúcar de Barrameda in het zuiden van Andalusië lijkt een stadje van niets. Maar schijn bedriegt. Hier werd en wordt geschiedenis geschreven en nog steeds is er een spannende soap gaande. Ondertussen doen de boeren en vissers wat ze altijd doen. Druiven telen voor hun manzanilla en de oceaan op gaan voor de beste *pescaditos fritos*.

TEKST EN FOTO'S: JOLANDE SCHOTTEN

SANLÚCAR DE BARRAMEDA
**ZOUT
& SOAP**

Vlak voor de landing zie ik vanuit de hoogte een kronkelig rag van weggetjes, water schittert als lobbige kwik in de zon. Even later rij ik in een uur en een kwartier van Sevilla naar Sanlúcar de Barrameda, naar de plek waar de Guadalquivir uitmondt in de Atlantische Oceaan. Als de bodem van het heuvelachtige landschap steeds witter kleurt, weet ik dat ik Sanlúcar de Barrameda, of kortweg Sanlúcar, nader. Een stadje dat me na aan het hart ligt, omdat het zonder veel pretenties een enorme rijkdom aan geschiedenis herbergt. Een geschiedenis die voor de huidige tijd nog steeds grote betekenis heeft.

Centrum van de wereldhandel

Sanlúcar is door de gunstige ligging eeuwenlang een belangrijke handelsstad geweest. Volgens historici zou dit zelfs de plek zijn waar het zeer welvarende Tartessos of Tarsis lag, de mythische verdwenen rijke stad die zilver en andere edelmetalen leverde aan de Bijbelse koning Salomo. Eeuwen later werd Sanlúcar de Barrameda weer het centrum van de wereld toen hiervandaan beroemde expedities vertrokken. Zoals in 1498, toen Christoffel Columbus voor zijn derde reis vanaf hier het vasteland verliet. En in 1519 verbleef Ferdinand Magellaan hier enkele weken voordat hij uitvoer voor zijn reis rond de wereld. De stad werd door het contact met Amerika steeds belangrijker als vertrek- en aankomstpunt voor de schepen die naar de Spaanse koloniën voeren. Er werden vele kerken en kloosters van verschillende religieuze orden gebouwd, die wedijverden om deelname aan de kerstening van de inheemse bevolking van de veroverde gebieden. Kolonisatie, handel en evangelisatie, daar draaide het om, het maakte Sanlúcar bedrijvig en welvarend. Vanaf de tweede helft van de 17^e eeuw verloor Sanlúcar echter een groot deel van zijn strategisch belang, waarbij met name de verplaatsing van het Casa de Contratación (een soort Spaanse VOC) naar Cádiz een grote rol speelde. Zonder toestemming van het Casa, een organisatie die was opgericht om de handel en navigatie met de Nieuwe Wereld te regelen en te bevorderen, kon geen Spanjaard de zee over zeilen.

Wijnranken als kinderen

Als ik 's avonds iets buiten de stad een wandeling door de graan- en wijnvelden maak ontmoet ik daar Juan Luis, die in het gezelschap van drie enthousiaste honden bezig

is wijnranken op te binden. Hij neemt alle tijd om me van alles uit te leggen over de soms meer dan honderd jaar oude wijnstokken, die hij stuk voor stuk kent alsof het zijn kinderen zijn. Hij laat de typische snoeiwijze zien waarbij men twee armen kronkelend tot ontwikkeling laat komen en afwisselend steeds één arm wordt gespaard om op krachten te komen voor het jaar erop. Juan Luis vergelijkt de trossen met longen, de nog kleine druifjes lijken inderdaad op longblaasjes die zich volzuigen, niet alleen met zuurstof maar ook met vocht en mineralen. De wortels groeien in *albariza*, een heel witte (*albo* betekent 'wit') en zeer kalkrijke mergelzachte grondsoort met de eigenschap om water op microscopisch niveau heel lang vast te houden. Het is deze grondsoort die de bodem wit kleurt. Teruglopend naar de stad inhaleer ik de geur van sherry, die aangenaam in de smalle straten hangt, diep mijn longen in.

Stad van de manzanilla

Sanlúcar is befaamd om zijn eigen sherry, de manzanilla. Deze beschikt door de ligging van de stad aan zee en nabij een moerasgebied over unieke kwaliteiten. Omdat Sanlúcar uit twee niveaus bestaat, de Barrio Bajo en de Barrio Alto, kan de vochtige zeewind vrijwel onbelemmerd de talloze bodega's binnendringen via de met grasmatten beklede openingen. Op die manier kan de typische, enigszins zilte *flor* groeien, een laagje gist dat spontaan ontstaat en op de wijn drijft, waardoor de wijn wordt afgesloten voor zuurstof zodat er geen oxidatie plaatsvindt. Er zijn meerdere soorten sherry's, maar deze flor is van essentieel belang voor de rijping van manzanilla, een strogele droge sherry die alleen maar manzanilla genoemd mag worden als deze in Sanlúcar op het vat heeft gelegen. Sherry is een versterkte wijn, dat betekent dat er extra alcohol aan wordt toegevoegd, een procedé waardoor de wijn langer houdbaar is en dus ook in vroegere tijden over lange afstand vervoerd kon worden. Te veel alcohol doodt echter de gist. Het evenwicht flor en alcohol mikt daarom enorm nauw. Sanlúcar is zeer rijk bezaaid met bodega's. Er zijn grote en heel beroemde zoals La Guita, Barbadillo en La Gitana, die je tegen betaling kunt bezoeken. Maar er zijn ook verrassende kleinere en intiemere bodega's. Bodegas Alonso bijvoorbeeld, die na een roerige periode nu in de zorgvuldige en geduldige handen van de broers Fran en Fernando Asencio gekoesterd en doorontwikkeld wordt. Tijdens een bezoek aan deze

DE GARNALEN, WORDEN GEROEMD OM HUN KWALITEIT EN SMAAK

intieme bodega's heb ik ooit zo veel wijnen en sherry's geproefd, die ik natuurlijk niet allemaal uitspuugde (zeker niet die ene van meer dan honderd jaar oud), dat ik overtuigd ben geraakt van de rijke variëteit en diepgang van deze drank. Een goede sherry is de zonde meer dan waard!

Vers uit de oceaan

De volgende dag wandel ik over het strand met fijn zand, waarop jaarlijks in augustus de Carreras de Caballos plaatsvinden, paardenraces die tot de oudste van Europa behoren. Ik ga naar de wijk Bonanza om de vissershaven te bezoeken. Gewoonlijk liep ik hier gewoon naar binnen maar nu word ik tegengehouden en ik weet niet waarom, mogelijk vanwege de pandemie? Hoe dan ook, als ik vertel dat ik over Sanlúcar ga schrijven haalt manager José Ramón me op voor een persoonlijke rondleiding. Enthousiast vertelt hij dat de garnalen, die ze hier *camarones* of ook wel *langostinos* noemen, worden geroemd om hun kwaliteit en smaak, die het gevolg zouden zijn van hun habitat op de grens van zoet en zout water. Ik steek er eentje in mijn mond en ben verrast door de zoete smaak. In blauwe bakken liggen enorm veel soorten vis, waarbij de *corvina*, een grote en populaire witvis, niet ontbreekt. José Ramón wijst me op een krat vol gevaarlijke, want giftige, visjes: de *peje araña*. Het klinkt bekend, ik googel even... het blijkt inderdaad de pieterman te zijn, die met zijn venijnige en giftige stekel soms ook aan de Noordzeekust slachtoffers maakt. Vis is hier superbelangrijk en gefrituurde visjes zijn een specialiteit. Mijn favoriet zijn de gefrituurde *chipirones*, die hier *puntillitas* worden genoemd. Bij de veiling is het druk. Belangrijke en minder grote restaurants, viswinkels, maar ook inkopers van de Mercadona, Carrefour en El Corte Inglés zijn aanwezig. Vissersboten varen af en aan om hun lading te lossen.

We hebben de zon en elkaar

Op een terras aan de Bajo de Guía kijk ik even later met vriend Kino uit op het aan de andere kant van de rivier

AMERIKA WAS AL VOOR COLUMBUS ONTDEKT DOOR ARABISCHE ANDALUSIËRS OF MAROKKAANSE ZEELUI

gelegen beschermde natuurgebied Parque Doñana. Slechts een beperkt deel van Doñana is toegankelijk voor publiek en dan alleen in de vorm van een officiële excursie, waardoor het uitzicht een magisch verlangen oproept. Alleen tijdens de pelgrimstocht naar El Rocío mogen de pelgrims dwars door het park trekken. Het is tijdens deze pelgrimstocht dat ik Kino heb leren kennen, dus wij weten hoe mooi de duinen, moerassen en parasoldennen er zijn. Kino, die al zijn hele leven in Sanlúcar woont, vertelt over de enorme werkloosheid en de penibele financiële situatie waarin veel jongeren in zijn stad verkeren. Noodgedwongen wonen velen op hun veertigste nog bij hun ouders. 'Maar,' zo zegt hij opgewekt, 'het hoeft niet veel te kosten om hier te leven en we hebben de zon en we hebben elkaar!' We proosten nog een keer. Diezelfde zon laat me 's avonds de *salinas*, de zoutpannen, zien in hun volle kleurenpracht tijdens een zonsondergang. Het zijn velden waarin men water uit de Guadalquivir laat stromen om het gedurende de zomer te laten verdampen. Het water van de rivier is voldoende zout doordat zeewater uit de oceaan erin stroomt. In september kunnen enorme hoeveelheden zout worden geoogst. Een zomerse regenbui kan de oogst op het laatste moment nog verpesten, maar gelukkig gebeurt dat maar zelden.

Hotel vol spannende verhalen

's Avonds keer ik weer terug naar mijn hotel, het Palacio Duques de Medina Sidonia. Voor bijna een week is een eenvoudige maar smaakvol ingerichte kamer met privéterras mijn thuis, met uitzicht op de prachtige, in mudéjarstijl gebouwde toren van de kerk Nuestra Señora de la O, met daarop een klepperende ooievaar. Niks geen pasje om de deur te openen of de elektriciteit met één simpele beweging in te schakelen, een ouderwetse sleutelbos verschaft me toegang tot de geurende binnentuin en het gastenverblijf dat pal naast het paleis is gelegen. Alles ademt hier historie en schoonheid. Ik sluip langs de receptie, waar een vrouw die me doet denken aan een strenge hospita met de administratie bezig is. Ze doet vriendelijk maar blijkt in het geheel niet toeschietelijk. Ik heb haar verschillende keren gevraagd of ik tijdens de rondleiding die ik samen met andere gasten kreeg een paar foto's mocht maken, van het interieur van het paleis of van schilderijen van personen die hier hebben geleefd. Ik kreeg vage

toezeggingen maar werd toch elke keer met een kluitje in het riet gestuurd. Het zal zijn redenen hebben, want in dit sfeervolle en charmante paleis speelt zich nog steeds een ingewikkelde familiegeschiedenis af waar de media van smullen. Hier zijn waardevolle geschiedenis en spannende verhalen nauw met elkaar verweven.

De macht van het zwaard

Dit huis behoort namelijk aan de familie Medina Sidonia, een oud hertogengeslacht dat zijn titel op 17 februari 1445 kreeg van koning Juan II van Castilië. Juan Alonso Pérez de Guzmán, graaf van Niebla, werd daarmee beloond voor zijn steun aan de koning in de strijd tegen de moslims. Hij was een van de wegbereiders van de val van het islamitische koninkrijk Granada in 1492, waar ook de volgende hertogen van Medina Sidonia hun steentje aan zouden bijdragen. Een eeuw later zou een van zijn opvolgers opperbevelhebber worden van de Armada, de vloot waarmee Spanje in 1588 Engeland probeerde binnen te vallen. Al eeuwenlang is dit een van de belangrijkste en meest traditionele titels van Andalusië en zelfs van heel Spanje. Het paleis is dan ook een schatkamer en herbergt het Archivo de la Casa de Medina Sidonia, een van de belangrijkste particuliere archieven in Europa. De uitgebreide collectie historische documenten werd jarenlang gekoesterd en beheerd door de 21^e hertogin van Medina Sidonia (1936 tot 2008), bijgenaamd La Duquesa Roja, de rode hertogin. Haar eigenlijke naam is Luisa Isabel Álvarez de Toledo y Maura. Zij was historica en auteur maar bovendien een intrigerende persoonlijkheid. Het grootste deel van haar leven verbleef ze hier, in dit paleis in Sanlúcar de Barrameda, waar ze zich wijdde aan de ontsluiting van het eeuwenoude archief.

De rode hertogin

Luisa Isabel tape uit een heel ander vaatje dan haar voorouders. De rode hertogin kreeg haar bijnaam vanwege haar levenslange linkse activisme en ze wordt in de stad nog steeds met respect en genegenheid herinnerd als de vrouw die het opnam tegen dictator Francisco Franco. Dat begon op 17 januari 1966, toen tijdens de Koude Oorlog in de buurt van het kustplaatsje Palomares in Almería een bommenwerper met nucleaire lading tijdens het tanken in de lucht in botsing kwam met een ander vliegtuig. Luisa bracht het nieuws naar buiten en gaf leiding aan

een demonstratie waarbij compensatie werd geëist voor de dorpelingen omdat hun grond radioactief besmet was geraakt. De demonstratie werd afgebroken en Luisa werd gearresteerd en vervolgd. Toen men haar hoge rang ontdekte bood de dictatuur haar vrijheid aan in ruil voor stilte, maar ze weigerde dit en bracht vervolgens acht maanden door in de gevangenis. Later schreef ze boeken over de Palomares-crisis en over de omstandigheden in de vrouwengevangenis. Verboden door censuur werd het boek over de Palomares-crisis pas in 2002 gepubliceerd.

Andere waarheid

De hertogin vond in het archief documenten die haar ervan overtuigden dat Amerika misschien allang voor Columbus was ontdekt door Arabische Andalusiërs of Marokkaanse zeelui. Zij zouden zelfs handel hebben gedreven met havens in Brazilië, Guyana en Venezuela. Ze schreef er twee boeken over, *No fuimos nosotros* (1992) en *África versus América* (2000). Het zal niet verbazen dat ze in Spanje geen bestsellers werden. Niet haar boeken maar de perikelen in haar gezin deden stof opwaaien in Spanje. Ze kreeg drie kinderen, Leoncio, Pilar en Gabriel. Al gauw na de geboorte van de jongste in 1958 hield ze het huwelijk voor gezien. Zij en haar man leefden gescheiden van tafel en bed tot 2005, het jaar

dat het homohuwelijk in Spanje mogelijk werd. Pas toen werd de scheiding officieel. Ze woonde toen al jarenlang samen met haar twintig jaar jongere secretaresse, Liliانا Maria Dahlmann. Elf uur voor ze stierf trouwde Luisa met haar grote liefde. Liliانا Maria werd zo haar wettelijke weduwe, haar enige erfgenaam en bovendien voorzitter voor het leven van de Fundación Casa Medina Sidonia. Leoncio, Pilar en Gabriel hadden het nakijken. Die lieten het er echter niet bij zitten en namen een advocaat in de arm. Ze wisten miljoenen los te peuten. Haar oudste zoon Leoncio, historicus en geschiedenisdocent van beroep, wilde echter meer. Hij wilde zijn titels, rechten, zeggenschap over het archief en het paleis hebben. Na een jarenlange juridische strijd won hij deze in 2019. Zijn vrouw en hij paktten hun koffers en trokken bij Liliانا in! Zij is sindsdien geen erfgenaam meer, maar mag wel in het huis blijven wonen. Het leven van La Duquesa Roja is in 1996 al eens verfilmd, maar deze ontwikkelingen leveren ongetwijfeld genoeg stof op voor een spannende Netflixserie!

Na me een weekje te hebben ondergedompeld in alle verhalen, geuren en kleuren van deze bijzondere stad, is het weer tijd om te gaan. Met de geruststellende gedachte dat ik Sanlúcar de Barrameda weer terug ga zien laat ik de witte heuvels achter me, met in mijn koffer een fles manzanilla. ■

Oefen je
Spaans
met deze
samenvatting

SANLÚCAR DE BARRAMEDA SAL Y SENSACIÓN

Sanlúcar de Barrameda, en el sur de Andalucía, parece un pueblo como otro cualquiera. Pero las apariencias engañan. La historia se hizo y se sigue haciendo en esa localidad.

Debido a su privilegiada ubicación, Sanlúcar ha sido una importante ciudad comercial durante siglos. Según los historiadores, este sería incluso el lugar donde se encontraba la muy próspera Tartessos o Tarsis, la mítica y riquísima ciudad desaparecida que suministraba plata y otros metales preciosos al rey bíblico Salomón. Siglos más tarde, Sanlúcar de Barrameda volvió a convertirse en el centro del mundo como punto de partida de varias famosas expediciones, por ejemplo en 1498, cuando Cristóbal Colón salió de su puerto para emprender su tercer viaje. Sin embargo, después de la segunda mitad del siglo XVII, Sanlúcar perdió gran parte de su importancia estratégica con la reubicación de la importante Casa de Contratación en Cádiz. Sin el permiso de esa institución, ningún barco español podía hacerse a la mar.

La duquesa roja

Durante casi una semana, el Palacio Duques de Medina Sidonia es mi casa. En este encantador edificio lleno de ambiente, la historia y numerosos emocionantes relatos privados están estrechamente entrelazados. La casa pertenece a la familia Medina Sidonia, una antigua estirpe de duques que fue recompensada por el rey por

su apoyo en la lucha contra los musulmanes. El palacio alberga el Archivo de la Casa Medina Sidonia, una de las instituciones privadas de este tipo más importantes de Europa. La extensa colección de documentos históricos fue administrada durante años por la 21ª duquesa de Medina Sidonia (1936-2008), apodada La Duquesa Roja, sobrenombre que recibió debido a su activismo durante toda la vida, que incluso le valió una pena de cárcel.

Otra verdad

Asimismo la duquesa encontró documentos en sus archivos que la convencieron de que América había sido descubierta mucho antes de Colón por árabes andaluces o marineros marroquíes. Incluso afirmaba que habrían llegado a comerciar con puertos de Brasil, Guayana y Venezuela. La duquesa escribió dos libros sobre el tema. Pero no fueron sus libros, sino los problemas en su familia los que suscitaban muchas discusiones en España. Once horas antes de morir, Luisa se casó con su gran amor, su secretaria personal Liliana. Esta se convirtió así en su única heredera y además en la presidenta de la Fundación Casa Medina Sidonia. Sus hijos no recibían absolutamente nada. Sin embargo, no se dieron por vencidos y contrataron a un abogado. ¡Con éxito! ■

LIBERTAD

Wat is 'flamenco'? Vraag het honderd Spanjaarden en je krijgt honderd verschillende antwoorden. Er lijkt consensus te bestaan over dat het een diepgevoelde en expressieve kunstvorm betreft, maar daarna wordt het diffuser. Toch noemen ingewijden iets of iemand regelmatig *muy flamenco*, en de buitenstaander knikt wellicht instemmend, zich onderwijl afvragend wat daar in vredesnaam mee wordt bedoeld.

Net als andere muziekstijlen heeft flamenco karakteristieke eigenschappen die samen de kaders definiëren. Er zijn ritmes, harmonieën en melodieën die 'flamenco' klinken. De combinatie van zang en akoestische gitaar wordt vooral geassocieerd met flamenco mits voldaan wordt aan bepaalde criteria in klank, expressiviteit en techniek die de *comunidad flamenca* hanteert. En dan voldoet zacht dromerige zang of 'kampvuurgitaar' meestal niet. Bepaalde thematiek en liedteksten, stilistische eisen aan zang/spel/dans en bijbehorende symboliek dragen allemaal bij aan het flamencogehalte van een artiest of voorstelling.

Voor sommigen is het abstract. Zo vraag ik Ángeles, de barvrouw van de *peña flamenca* waar ik regelmatig kom, wat flamenco voor haar is. Zelf zingt of danst ze niet, ze is puur liefhebber. 'La libertad de expresarme como yo quiera,' zegt ze, de vrijheid om me te uiten zoals ik dat wil. Dit doet me denken aan de gebroeders Machado, bekende dichters en geen musici, en toch wordt hun *obra* beschouwd als zeer 'flamenco' en gelden veel van hun gedichten die later op muziek zijn gezet als toonaangevend in het flamencorepertoire.

Wat 'flamenco' is, is subjectief en tijdgebonden. *El más flamenco de todos*, zanger Camarón de la Isla, zette met het album *La Leyenda del Tiempo* een stap in de toekomst die veel van zijn tijdgenoten niet begrepen. In eerste instantie werd de plaat door menig luisteraar verontwaardigd teruggebracht naar de winkel omdat het geen 'flamenco' zou zijn. Camarón gebruikte namelijk basgitaar en daar was een deel van zijn publiek in 1979 nog niet aan toe. Jaren later wordt *La Leyenda* een klassieker die het genre voorgoed verandert.

De discussie over of iets flamenco mag heten, wordt ook over mijn muziek wel gevoerd. Ik gebruik jazzakkoorden en schrijf melodieën die flamenco als startpunt hebben maar vervolgens een eigen leven leiden. Mijn teksten volgen regelmatig het metrum van een typische flamenco-*letra*, maar net zo vaak wijk ik ervan af voor meer vrijheid. En waar flamenco als basis alleen de stem en een gitaar heeft, hoor je op mijn plaat *Entre Dos Mundos* veertien verschillende instrumenten.

Als ik mijn *palmeros* in de opnamestudio vraag wat zij ervan denken, buitelen ze over elkaar heen om te beweren dat *Entre Dos Mundos* een echt flamencoalbum is, al was het maar om hun *palmas*, die in geen enkele andere muziekstijl zo'n prominente plek innemen. Vervolgens verzekeren ze me dat ook de rest van de plaat *muy flamenco* is. Het maakt me eigenlijk niet meer uit, realiseer ik me. *Es mi libertad de expresión*, en dat is alles wat ik wil. ■

LUNA

Luna Zegers is flamencozangeres, componist en auteur. In *ESPAÑJE!* vertelt ze over haar belevenissen in de wereld van de flamenco.